

Krzysztof Skupieński

Jak powstał i co symbolizuje herb powiatu radzyńskiego?

Geneza herbów związana była ze średniowiecznym rycerstwem, które wypracowało system oznaczeń, pozwalający w bitewnym zamęciu odróżnić swoich od przeciwników. Znaki pojawiały się na chorągwiach i hełmach, ale najważniejsze okazały się malunki na tarczach. Stały się godłami dziedzicznych herbów rodów i rodzin rycerskich. Zwyczaj ten dotarł do Polski pod koniec XIII w.

Jeszcze w średniowieczu herbami, jako znakami tożsamości, posługiwały się też ciała zbiorowe, takie jak korporacje kościelne, cechy rzemieślnicze, uniwersytety itp. Używały ich też wspólnoty terytorialne – miasta, ziemie, prowincje, czy województwa, a przede wszystkim państwa. Tak jest do dzisiaj. Herby stanowią żywą część odwiecznej kultury europejskiej.

Postać herbów bywa różnaita, ale zawsze, jak w średniowieczu, składają się one z tarczy, pokrywającego ją pola i widniejącego w nim godła. Heraldyka jest nauką pomocniczą historii. Objaśnia herby jako źródło historyczne, opowiadające o przeszłości. Jej reguły rządzą też zasadami tworzenia nowych herbów. Muszą się im bezwzględnie podporządkować plastycy uprawiający *ars heraldica* (sztukę heraldyczną). Heraldykę zaczęli tworzyć średniowieczni heroldowie, a rozwija się do dziś. Mamy jej podręczniki, na uniwersytetach uczą się jej studenci historii, a z jej zakresu pisze się prace doktorskie i habilitacyjne. Ma też wielu miłośników, pasjonujących się nią po amatorsku.

Najbardziej znanym polskim herbem jest oczywiście Orzeł Biały. Wszyscy znają też warszawską syrenkę, czy lubelskiego koziołka. Są to herby jeszcze średnio-

wieczne, podobnie jak herby wielu miast Polski, Lubelskiego i Podlasia. Na chorągwi, pod którą rycerstwo lubelskie walczyło w bitwie grunwaldzkiej, widniał jeleń, dziś herb całego województwa. Od 1990 r. ustawa o samorządzie terytorialnym pozwoliła gminom wiejskim i miejskim na ustanawianie swych herbów. Część z nich mogła usankcjonować dawne herby miejskie, niekiedy wydobyte z zapomnienia, inne musiały tworzyć je całkiem od nowa. Nowa ustawa samorządowa mówi już także o herbach powiatów i województw.

Powiaty polskie w zasadzie nie miały w przeszłości własnych herbów. Dlatego trzeba budować je zupełnie od nowa. Muszą one jednak przemawiać poprawnym językiem heraldyki, a także odzwierciedlać tradycję historyczną. Wynika to nie tylko z zapisu ustawy, ale przede wszystkim z samej istoty herbu. Jest on komunikatem symbolicznym, opowiadającym o dziejach, które ukształtowały wspólną zamieszkującą tereny dzisiejszego powiatu. Musi stanowić znak jej tożsamości, symboliczny wyraz jej jedności i samorządności.

Herb powiatu powinien zająć godne miejsce pomiędzy herbem miasta, czy gminy wiejskiej, a herbem województwa i państwa. Podobnie flaga powiatowa winna zająć miejsce w szeregu, który otwiera flaga miejska lub gminna, a zamykają flagi biało-czerwona i gwiazdzista Unii Europejskiej. Taki system znaków jest doskonale znany mieszkańcom krajów Europy zachodniej, gdzie herby i wywodzące się z nich flagi i chorągwie, funkcjonują nieprzerwanie od średniowiecza. Herby polskie były natomiast rugowane podczas zaborów. Także komunistyczny totalitaryzm nie był im przyjazny, jako „przeżytkom feudalizmu” i symbolom samorządności społeczeństwa. To, w wiekach XIX i XX, spowodowało regres heraldyki polskich samorządów terytorialnych, która odżyła po 1989 r. wraz z odzyskaniem pełnej suwerenności państwa i społeczeństwa.

Tożsamość wspólnoty ludzi zamieszkujących tereny dzisiejszego powiatu radzyńskiego zaczęła się kształtować w czasach rozbiorów, gdy Radzyń Podlaski został stolicą osobnej jednostki podziału administracyjnego kraju. Wcześniej, w okresie staropolskim, tereny te wchodziły w skład powiatów łukowskiego i lubelskiego województwa lubelskiego, a także stanowiły część województwa brzeskoliteńskiego. W ciągu wieków XIX-XX zachodziły rozmaite przemiany przynależności terytorialno-administracyjnej tych ziem.

Wobec tej zmienności, poszukując symbolicznych wątków, z których można by spleść osnowę herbu powiatu, nie wydawało się sensowne tworzenie rejestru tych zmian, poprzez bezpośrednie odwoływanie się do herbów wojewódzkich, jak to często się dzieje w przypadku herbów powiatów. Przykładowo – herb powiatu ryckiego odwołuje się do herbu województw lubelskiego i sandomierskiego, łącząc tradycję staropolskiej ziemi stężyckiej, wchodzącej w skład województwa sandomierskiego i współczesną przynależność do Lubelskiego.

Lepszym wyjściem było uwzględnienie faktu, że Radzyń jako miejscowość uzyskał odpowiednią pozycję, pozwalającą na przyznanie mu rangi stolicy jednostki podziału regionalnego wyższego stopnia, niż tylko gminny. To właśnie wydaje się kluczowe dla genezy powiatu. Jak wiadomo, początki miasta w Radzynie sięgają czasów, gdy jego właściciel, Krystyn z Ostrowa, podkomorzy lubelski, lokował go na

prawie niemieckim pod nazwą Kozirynek w drugiej połowie XV w. Na pieczęci miejskiej z XVI w. widniała koza nawiązująca do nazwy miejscowości. Choć ta uległa zmianie, to jeszcze w XVIII w. na pieczęci Radzyna mamy kozę¹. Dopiero w XIX w. pojawia się, używany do dzisiaj, nowy herb miasta – biały niedźwiedź kroczący w czerwonym polu. Ponieważ był to również czas początków powiatu radzyńskiego, więc nic nie stało na przeszkodzie, by w herbie powiatu nawiązać właśnie do białego niedźwiedzia.

Wybór ten otwiera też dalsze możliwości wzbogacenia symbolicznych treści zawartych w takim godle. Upamiętnia Krystyna z Ostrowa, w którego herbie, a więc w Rawie, widnieje panna siedząca na niedźwiedziu. Wreszcie – stanowi nawiązanie do charakterystycznej cechy heraldyki całego regionu, gdzie już w średniowieczu często pojawiały się zwierzęta leśne, jak właśnie niedźwiedzie (Łuków, którego herb miejski być może symbolizował też całą ziemię łukowską, nie posiadającą własnego znaku, Chełm), jelenie (ziemia lubelska, Parczew), czy dziki (Łęczna, Stężyca)

Niedźwiedź musi jednak odróżniać się od herbu miejskiego Radzyna. Dlatego został pokazany jako wspięty, czyli uniesiony na tylnych łapach. Należało go też udostojnić poprzez nałożenie mu na szyję korony. Również jej symbolika pozwala się odczytywać w kilku warstwach. Po pierwsze odzwierciedla fakt uczynienia Radzyna stolicą powiatu. Po drugie – stanowi nawiązanie do korony z szyi jelenia województwa lubelskiego, w którego granicach Radzyń znajdował się od średniowiecza. Po trzecie przypomina króla Kazimierza Jagiellończyka, za panowania którego Kozirynek został miastem (1468), a ziemia lubelska osobnym województwem (1474).

W 1741 r., jak wiadomo, Radzyń trafił do rąk Eustachego Potockiego, który wznosił tu wspaniałą rezydencję. Pałac odzwierciedlał rangę miasta jako ośrodka administracji dóbr. Z pewnością przyczynił się do uzyskania rangi powiatowej, a i dziś budowla ta stanowi chlubę oraz znak rozpoznawczy miasta. Dla upamiętnienia tego wszystkiego, niedźwiedź w herbie powiatu trzyma w łapach półtrzecia krzyża, godło herbu Potockich, czyli Pilawę.

W wyniku powyższych zabiegów herb powiatu radzyńskiego przedstawia w polu czerwonym niedźwiedzia kroczącego srebrnego (białego) z koroną na szyi i krzyżem podwójnym złotym (żółtym) w łapach (il. 2).

Z herbu wywodzi się też budowa flagi powiatu. Przedstawia ona przy drzewcu godło herbu w polu czerwonym, a wolny jej kraniec, łukowaty od dołu, wypełniają poziome cztery pasy naprzemiennie białe i żółte, których barwy pochodzą od barw godła (il. 3).

Powstała też pieczęć powiatu, której pole wypełnia godło, a w otoku widnieje stosowna legenda (il. 1).

---

¹ Zob. Henryk Seroka, *Herby miast małopolskich do końca XVIII w.*, Warszawa 2002, s. 156. Przy opracowywaniu koncepcji herbu powiatu radzyńskiego wiele skorzystałem z rad tego Autora, wybitnego heraldyka, za co składam mu podziękowania.

Plastyczny swój kształt owe symbole zawdzięczają Dariuszowi Dessauerowi, wybitnemu plastykowi, znanemu twórcy wielu polskich herbów, zmarłemu w lutym 2005 r.

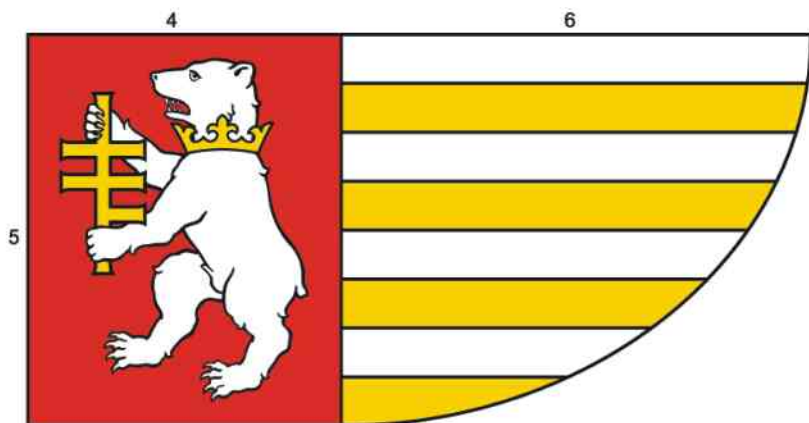
II. 1. PIECZEĆ POWIATU RADZYŃSKIEGO
proj. graf.: art. grafik Dariusz Dessauer 2004

II. 2a. HERB POWIATU RADZYŃSKIEGO
koncepcja heraldyczna: prof. dr hab. Krzysztof Skupieński
proj. graf.: art. grafik Dariusz Dessauer 2004

II. 2b. HERB POWIATU RADZYŃSKIEGO (w. w metalu)
koncepcja heraldyczna: prof. dr hab. Krzysztof Skupieński
proj. graf.: art. grafik Dariusz Dessauer 2004

II. 3. FLAGA POWIATU RADZYŃSKIEGO
proj. graf.: art. grafik Dariusz Dessauer 2004